

У. З. Ватаманюк-Зелінська,
д. е. н., доцент, доцент кафедри державних та місцевих фінансів
Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів
Н. П. Дзюба,
магістр, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ВИКОРИСТАННЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІНСЬКІЙ СИСТЕМІ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА

U. Watamanyuk-Zelinska,
Ph.D. in Economics, associate professor, associate professor of State
and local finances in Ivan Franko Lviv National University, Lviv
N. Dzyuba,
post-graduate, Ivan Franko Lviv National University, Lviv

USING RISK MANAGEMENT IN SMALL BUSINESS MANAGEMENT SYSTEM

Розглянуто проблематику реалізації основних принципів ризик-менеджменту у фінансово-господарській діяльності малих (середніх) суб'єктів підприємництва. Встановлено переважаючий вплив негативних факторів екзогенного підприємницького середовища на ефективність управління малими підприємствами в умовах його динамічних змін. Запропоновано принципи удосконалення управління ризиками суб'єкта господарювання на основі використання ризик-менеджменту із метою зниження їх впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства.

The article disclosed the main issues of realisation risk management in financial activity of small enterprises. Determined the influence of negative factors exogenous business environment on the effectiveness of small enterprises management in terms of its dynamic development and changes. Suggested principles of risk management improvement for the purpose of reduce the impact on financial activities enterprise.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька діяльність, підприємницька ініціатива, фінансові ризики, ризик-менеджмент.

Key words: business, business activities, business initiative, financial risks, risk management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Останніми роками в Україні активно розвивався сектор малого бізнесу, зростала його питома вага у сфері національної економіки держави. Адже раціональна організація господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва надає їм значну кількість конкурентних переваг, зокрема таким підприємствам притаманна гнучкість та мобільність виробництва продукції, що визначає швидкість їх адаптації до змін ко-

н'юнктури ринку; оперативне оновлення асортименту; орієнтація на конкретних споживачів; можливість швидкого налагодження випуску нових видів продукції. Зазначимо, що одним із напрямів економічної політики України за останні кілька років є становлення сектору малого бізнесу, розвиток якого має сприяти оздоровленню економіки та зростанню добробуту населення.

В Україні у 2015 році 99,8% суб'єктів підприємництва становили малий і середній бізнес, у нім було зайнято 80% населення, однак частка такого бізнесу у ВВП тоді становила лише 15% [1]. Водночас слід заз-

начити, що специфікою функціонування сектору малого бізнесу є значна частка банкрутств: лише 15 % малих підприємств є успішними, а близько 50 % із них — припиняють діяльність протягом перших двох років існування [5]. У зв'язку з цим процес дослідження ризиків здійснення підприємницької діяльності потребує розробки нових підходів до їх інтерпретації та оцінки й стає важливим для кожного суб'єкта господарювання, зокрема суб'єктів малого і середнього підприємництва.

Крім того, і з огляду на різні види ризиків та галузеву спеціалізацію малих (середніх) підприємств (МСП), необхідно вибрати адекватні підходи до управління їхніми ризиками. При цьому зауважимо, що існує проблема ідентифікації ризику малого підприємства та вибору оптимального методу (сукупності методів) для запобігання або мінімізації його впливу на ефективність функціонування, прибутковості і стабільний розвиток суб'єктів малого підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Сьогодні проблематиці ризик-менеджменту, зокрема управлінню фінансовими ризиками присвячено багато наукових праць зарубіжних та вітчизняних економістів. Теоретичні та практичні аспекти проблеми управління ризиками підприємства розглянуто в працях таких вчених, як Кравченко В.А., Соломенко О.Є., Павлоградський Д.А., В. Білоус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, В. Гець, З. Герасимчук, С. Покропивний, Г. Ситник, А. Ревенко, Н. Блекмор, Г. Онейа, П. Мюллер, М. Пітерс, Л.М. Тепман та інших. Істотний внесок у наукову сферу управління фінансовими ризиками здійснено В.В. Вітлінським, П.А. Золіним, М.Г. Лапустою, О.В. Тараном, Н.Г. Шаршуковою та іншими науковцями.

Однак, зважаючи на динамічні зміни та структурні перетворення у підприємницькому секторі, зумовлені нестабільністю економічної ситуації в країні, які торкнулися перш за все суб'єктів малого (середнього) підприємництва — виникає потреба у розширенні спектру досліджень методів реалізації ризик-менеджменту на підприємстві на цих підприємствах.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є визначення принципів удосконалення управління ризиками суб'єкта господарювання, які можуть негативно вплинути на показники ефективності його господарської діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У Господарському кодексі України підприємництво трактується як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що

здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [3]. Оскільки ризик є неминучим в усіх сферах економічної діяльності та для підприємств усіх форм власності, управління ризиком — це діяльність, яка "наближає підприємство до успіху і віддаляє від ризику". Наприклад, на думку В.А. Кравченко, підприємцю за будь-яких умов доводиться мінімізувати ризики шляхом управління ними і, чим краще відбувається таке управління, тим повніше суспільство використовує потенціал підприємництва як фактора суспільного виробництва [4]. На думку Д.А. Павлоградського, ризик — це ймовірність (загроза) втрати підприємцем частини ресурсів, недоотримання прибутків або поява додаткових витрат внаслідок здійснення господарської діяльності. Важливість управління ризиком зумовлена необхідністю адекватного реагування на зміни у зовнішньому середовищі з метою забезпечення ефективного функціонування та сталого розвитку підприємств. Для того, щоб ефективно управляти ризиком, необхідно намагатись спланувати його завчасно, визнати фактори, які сприяли його виникненню, здійснити аналіз та оцінку, визначити можливі збитки, а також величину ризику. Для цього існують різноманітні теорії та методи, які надають можливість ризик-менеджерам та керівникам визначати показники конкретного ризику та здійснювати його оцінку, а отже і управляти ним [2].

Зважаючи на основну мету створення і функціонування підприємства, тобто одержання прибутку та збереження його рентабельності, варто зробити наголос на фінансових ризиках з якими воно стикається в процесі власної діяльності. Фінансовий ризик — це вид ризику, який виникає у фінансово-економічній діяльності суб'єкта господарювання, коли причинно-наслідковий результат або заходи його досягнення відрізняються від встановлених цілей та планових норм, а отримані відхилення мають вартісний характер [6]. Зазначимо, що головною особливістю фінансового ризику є те, що він виникає на усіх без винятку етапах виробничо-господарської діяльності підприємства. Прояви такого ризику є абсолютно різними — починаючи із відсоткового (коливання ринкових прицентних ставок) при кредитуванні діяльності підприємства, закінчуючи ризиком втрати платоспроможності при збутових операціях.

Для малих (середніх) підприємств найбільш характерні є такі групи фінансових ризиків:

1. Ризик ліквідності — можливість втрат, викликаних неможливістю купити або продати актив в потрібній кількості за досить короткий період часу в силу погіршення ринкової кон'юнктури; можливість виникнення дефіциту готівкових коштів або інших високоліквідних активів для виконання зобов'язань перед контрагентами.

2. Операційний ризик — можливість непередбачених втрат внаслідок технічних помилок при проведенні операцій, навмисних і ненавмисних дій персоналу, аварійних ситуацій, збоїв апаратури і т. д. (до операційних ризиків часто відносять і збитки, зумовлені помилками у застосуванні моделей та методів оцінки в управлінні ризиками).

Таблиця 1. Міжнародні стандарти управління ризиками

Розробник/видавець	Назва
Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), USA. Комітет спонсорських організацій Комісії Тредвея, США	Enterprise Risk Management – Integrated Framework (ERM), 2004. Управління ризиками організації – інтегрована схема
The Institute of Risk Management (IRM), The Association of Insurance and Risk Managers (AIRMIC) and ALARM The National Forum for Risk Management in the Public Sector, UK. Adopted by Federation of European Risk Management Associations. Інститут ризик-менеджменту, Асоціація ризик-менеджменту і страхування, Національний форум ризик-менеджменту в громадському секторі (Великобританія). Прийнятий Федерацією європейських асоціацій ризик-менеджерів	A Risk Management Standard. 2002. Стандарт управління ризиками
ISO/CD 31000: 2009 (міжнародний стандарт)	General guidelines for principles and implementation of risk management/ Загальні керівні вказівки за принципами і здійсненню ризик-менеджменту

Джерело: складено на основі: [10].

3. Ризик події — можливість непередбачених втрат внаслідок форс-мажорних обставин, змін законодавства, впливу рішень державних органів і т. д. (найчастіше одним з проявів ризику події є юридичний і податковий ризики).

Бачення сучасних дослідників ризик-менеджменту зводиться до того, що основними фінансовими ризиками, які генеруються невизначеністю внутрішніх та зовнішніх умов реалізації фінансової діяльності підприємства, є також ризик зниження фінансової стійкості, ризик неплатоспроможності, інвестиційний, інфляційний, процентний, валютний, депозитний, кредитний, податковий. Також не варто недооцінювати державний вплив на утворення ризиків, що можуть виникнути в процесі діяльності малого підприємства, особливо зважаючи на нові норми у вітчизняному бюджетно-податковому законодавстві. Державне регулювання, наслідком якого є ризик події, водночас стає, зовнішнім фактором ризику для підприємства, зводиться до того, що у сфері макроекономічних заходів впливу тепер застосоване посилення податкової, амортизаційної, цінової політик; проводиться політика "дорогих" грошей, що призвело до підвищення ціни кредиту і змінює умови функціонування кредитних установ. У сфері зовнішньоекономічних зв'язків можуть вводитися протекціоністські заходи і посилюється валютний контроль. У результаті цього зростає ступінь економічного ризику країни в цілому, що зменшує зацікавленість іноземних інвесторів і партнерів в співпраці з національним капіталом. В умовах політичного і соціального тиску в країні може виявитися ризик зміни соціальних орієнтирів державної політики, особливо при наближенні парламентських, президентських виборів. Соціально орієнтована політика, як правило, підвищує вартість робочої сили, змінює її структуру, а це, своєю чергою, спричиняє зростання витрат бізнесу на відтворення робочої сили [7].

З погляду суб'єкта підприємництва, важливо знати, що в умовах інфляції (дефляції), які складаються, також істотно зміняться умови його економічної діяльності. Тому ризикові ситуації, з якими може зіткнутися підприємець в умовах активізації інфляційних процесів можуть передбачати:

- девальвацію національної грошової одиниці;
- встановлення більш жорсткого державного контролю над капіталом і введення експортно-імпорتنних обмежень;

- введення державного цінового контролю з метою запобігання інфляції;
- зниження доступності кредитних ресурсів і підвищення відсотків за кредитами;
- накопичення дебіторської заборгованості і подовження періодів інкасації;
- ускладнення оцінки ефективності роботи з іноземними партнерами;
- можливий відтік капіталу з країни високої інфляції;
- соціальні хвилювання, політична нестабільність і пов'язана з цим "модифікація" соціально-економічної політики держави.

Зважаючи на те, що в умовах зростання інфляції знижується вартість фінансових активів і підвищується привабливість відстрочених фінансових зобов'язань — зменшується і купівельна спроможність населення. А це, своєю чергою, сприяє зменшенню попиту на продукцію суб'єктів підприємницької діяльності, які виробляють товари еластичного попиту. Підприємства одержують повернення кредитів "дешевими грошима" у тому випадку, якщо вони користувалися кредитними коштами до і в процесі активізації інфляції. До того ж зростають витрати виробництва унаслідок так званої інфляції витрат, наростає процес моно- і олігополізації енергетичних, сировинних і комунікаційних ринків. У зв'язку з цим росте й вірогідність банкрутства підприємств. Тому у країнах з високим рівнем інфляції фахівці рекомендують суб'єктам підприємницької діяльності протермінувати розрахунки із постачальниками та кредиторами, прискорювати інкасацію власних грошових засобів, й репатріювати або інвестувати надлишкову готівку.

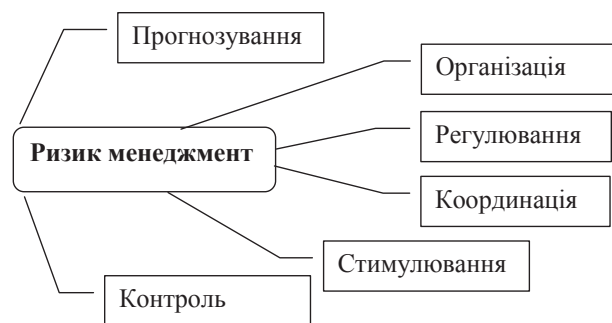

Рис. 1. Функції суб'єкта управління за умови використання ризик-менеджменту

Джерело: складено на основі: [2; 4].

Проте управління ризиком не зводиться лише до дії на джерело ризику із метою зниження рівня можливих втрат суб'єкта підприємницької діяльності. Управляти треба не лише внутрішніми, але і зовнішніми ризиками. Типовими прикладами такої позиції підприємства можуть слугувати ухилення від ризику страхування ризику чи хеджування валютних ризиків.

Отже, за основу при розробці внутрішніх стандартів ризик-менеджменту будь-якого підприємства повинні братися міжнародні стандарти управління ризиками. Вони включають у себе наступні етапи: визначення контексту ризику, його виявлення та опис, оцінка ймовірності настання ризику та величина його наслідків, ранжування ризиків, різний вплив на них (методи і стратегія), економічна ефективність управління ризиками [9].

Подані стандарти управління ризиками, сформовані на основі міжнародних документів і можуть братися за основу при розробці внутрішньо корпоративних стандартів ризик-менеджменту на малому (середньому) підприємстві (табл. 1). Підвищена увага консультантів у сфері ризик-менеджменту приділяється документу "Управління ризиками організації. Інтегрована модель", розробленому Комітетом спонсорських організацій комісії Тредвея (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission — COSO).

Узагальнена модель функцій суб'єкта управління ризик-менеджменту запропонована на рисунку 1.

Зауважимо, що сьогодні вітчизняна практика управління підприємницькими ризиками не позбавлена характерних особливостей.

1. Специфічні риси сучасної вітчизняної економіки, такі як корупція, криміналізація, неврегульованість відносин власності, значний обсяг тіньової економіки тощо, впливають на особливості та структуру ризиків підприємств як на макро-, так і на мікрорівні [8].

2. В Україні відсутні національні стандарти ризик-менеджменту.

3. Не сформована культура управління підприємницькими ризиками. Ця проблема пов'язана із наслідками адміністративно-командної економіки, коли вважалося, що плановий характер економіки того періоду та ризик на мікрорівні несумісні. У якості об'єкту ризику розглядалась тільки держава, не можливо було управляти ризиками на рівні підприємства, а їх наслідки мали виключно негативний характер (дефіцит, низька якість продукції тощо). Зараз більшість вітчизняних суб'єктів господарювання, за браком фінансових ресурсів, не реалізують ні загальний, ні функціональний ризик-менеджмент на постійній основі, вдаються до відповідних заходів тільки у разі наближення кризових явищ.

4. В Україні відсутня розвинена інфраструктура управління підприємницькими ризиками.

5. На розвиток системи ризик-менеджменту негативно впливає нестача професіоналів у цій галузі, які б мали не тільки теоретичні знання, а, що найважливіше, досвід використання цих знань на практиці.

Зважаючи на те, що діяльність підприємств малого та середнього бізнесу має ризиковий характер, слід відмітити чинники впливу державного регулювання розвитку підприємництва, що сьогодні мають негативний

характер. Так, останніми змінами податкового законодавства передбачено [11], що з початку 2017 року почали діяти нові норми оподаткування фізичних осіб-підприємців (ФОП), за якими сплачувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ) щомісяця будуть навіть ті фізичні особи-підприємці, котрі не ведуть активної діяльності та не отримують прибутків. І, хоча розмір єдиного соціального внеску невеликий (становить 704 грн. на місяць), багато громадян все ж вирішили завершити підприємницьку діяльність.

У попередньому році фізичні особи-підприємці сплачували єдиний соціальний внесок та 5% доходу лише у той час, коли отримували прибуток, а при відсутності руху коштів на рахунках такі платежі не здійснювалися. Нині ж друга і третя група фізичних осіб-підприємців буде сплачувати 704 грн., перша — 352 грн., незалежно від наявності руху коштів. Таким чином, тим, хто діяльність не здійснює, варто припинити існування ФОП, інакше за результатами року їх очікує сплата: $704 \times 12 = 8448$ грн. Виходячи з цього, краще закрити МСП, аніж платити єдиний соціальний внесок з неіснуючих доходів, що швидко зробило чимало приватних підприємців. Така ситуація, звичайно, обурила частину українського суспільства: по-перше — закриватися довелося за 4 дні до кінця року; по-друге — чи не змусить така норма бажаючих займатися підприємництвом, але "у тіні".

Так, за даними сервісу моніторингу реєстраційних даних українських компаній OpenDataBot, з другої половини грудня 2016 р. по 6 січня 2017 р. у країні вже припинили діяльність 128,4 тисячі фізичних осіб. Найбільша кількість закритих ФОП — у Київській, Харківській і Дніпропетровській областях. Дослідники, юристи та економісти прогнозують в найближчі місяці зменшення їх кількості ще, як мінімум, на 400 тисяч (наразі зареєстрованих ФОП — близько 1,9 млн) [12].

Метою змін у процедурі сплати єдиного соціального внеску було скорочення непрацюючих фізичних осіб, а також збільшення надходжень до Пенсійного фонду України за рахунок надходжень від сплати єдиного соціального внеску. Теоретично, припинити свою діяльність мали б ті фізичні особи, які не наповнюють державний бюджет, і це не матиме впливу на ВВП країни в цілому. Проте на практиці досягнення цієї мети супроводжується двома найяскравіш вираженими неагтивними характеристиками: суб'єктам, для яких підприємницька діяльність є джерелом додаткового заробітку, або ж має сезонний характер, швидше за все, доведеться закритися і піти в тінь; бажання відкривати власний бізнес — буде ще меншим.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Зважаючи на те, що статистичні показники діяльності малих підприємств на сьогодні генерують низьку ділову активність, адже лиш 15% від їх загальної кількості є прибутковими, а лєвова частка не "виживають" на конкурентному ринку, — застосування ризик-менеджменту може стати ефективним напрямом активізації підприємницької активності. Використання в господарській практиці малих підприємств алгоритму уп-

равління ризиками дасть змогу скоригувати стратегію розвитку МСП із урахуванням ступеня ризику, підвищити результативні показники діяльності таких підприємств та застосувати практику впровадження міжнародних стандартів управління їх фінансово-господарською діяльністю.

Таким чином, можна стверджувати, що формування ефективної системи управління ризиками потребує вирішення низки завдань, серед яких важливе місце займають питання розробки та впровадження нормативно-методичного забезпечення ризик-менеджменту на рівні підприємства, зокрема для МСП та, на локальному рівні. Водночас норми і принципи ефективного ризик-менеджменту мають задовольняти потреби суб'єкта господарювання у сфері забезпечення збалансованості показників соціально-економічного та екологічного розвитку, прогнозуючи необхідні витрати, пов'язані із можливістю виникнення фінансового ризику. Відповідне нормативно-методичне забезпечення повинно передбачати також принципи компенсації фінансових втрат підприємства задля його ефективного функціонування на засадах сталого розвитку у стратегічних галузях національного господарства.

Література:

1. Уніан: інформаційне агенство [Електронний ресурс] / Офіційний сайт інформаційного агенства "Уніан". — 2016. — Режим доступу: <http://www.unian.ua/>
2. Павлоградський Д. А. Управління ризиком малого підприємства [Електронний ресурс] / Павлоградський Д.А. — 2014. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/6_56867.doc.htm
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>
4. Кравченко В.А. Функціональний та інтегральний підходи до управління підприємницькими ризиками: теорія та практика [Електронний ресурс] / В.А. Кравченко // Проблеми системного підходу в економіці. — 2008. — № 2. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Kravchenko_208.htm
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Держстат України, 1998—2017: офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Бондаренко Л. Побудова системи ризик-менеджменту в комерційному банку / Л. Бондаренко // Фінанси України. — 2003. — № 9. — С. 85—93.
7. Бобиль В. Становлення сучасної системи ризик-менеджменту в кредитних установах / Л. Бондаренко // Банківська справа. — 2007. — № 3. — С. 65—76.
8. Кравченко В.А. Стан управління підприємницькими ризиками: українська специфіка / В.А. Кравченко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/EPsAE/article/view/3934>
9. Кравченко В.А. Управління підприємницькими ризиками: сутність та сучасна методика / В.А. Кравченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Економіка. — 2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://papers.univ.kiev.ua/1/ekonomika/articles/kravchenko-v-the-ma->

agement-of-the-enterprises-risks-essence-and-modern-metho_16572.pdf

10. Дикань В.Л. Дослідження міжнародних стандартів управління ризиками / В.Л. Дикань, І.М. Посохов // Бізнес Інформ. — 2014. — № 1. — С. 314—319 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_58
11. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
12. Офіційний сайт OpenDataBot сервіс моніторингу реєстраційних даних українських компаній та судового реєстру для захисту від рейдерських захоплень і контролю контрагентів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://opendatabot.com/>

References:

1. UNIAN (2017), available at: <http://www.unian.ua/> (Accessed 25 Feb 2017).
2. Pavlohrads'kyj, D.A. (2014), "Risk management of a small business", available at: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/6_56867.doc.htm (Accessed 25 Feb 2017).
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2013), "The Commercial Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15> (Accessed 25 Feb 2017).
4. Kravchenko, V.A. (2008), "Functional and integrated approaches to the management of business risks: Theory and Practice", Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi, vol. 2, available at: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Kravchenko_208.htm (Accessed 25 Feb 2017).
5. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 25 Feb 2017).
6. Bondarenko, L. (2003), "Construction of risk management in commercial bank", Finansy Ukrainy, vol. 9, pp. 85-93.
7. Bobyl', V. (2007), "The establishment of a modern system of risk management in financial institutions", Bankivs'ka sprava, vol. 3, pp. 65—76.
8. Kravchenko V.A. (2007), "State management of business risks: Ukrainian specifics", available at: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/EPsAE/article/view/3934> (Accessed 25 Feb 2017).
9. Kravchenko, V.A. (2008), "Management of business risks: the nature and modern technique", Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka - ekonomika, available at: http://papers.univ.kiev.ua/1/ekonomika/articles/kravchenko-v-the-management-of-the-enterprises-risks-essence-and-modern-metho_-16572.pdf (Accessed 25 Feb 2017).
10. Dykan', V.L. (2014), "Research international risk management standards", Biznes Inform, vol. 1, pp. 314—319.
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 25 Feb 2017).
12. OpenDataBot (2017), available at: <https://opendatabot.com/> (Accessed 25 Feb 2017).

Стаття надійшла до редакції 01.03.2017 р.